

НАЗВИ ГОСПОДАРСЬКО ЦІННИХ ВИДІВ РОДУ *FRAGARIA* L.

І. Рожко, к. с.-г. н., І. Гель, к. с.-г. н.

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/agronomy2018.02.087>

Постановка проблеми. Відомий вчений-натураліст Карл Лінней наголошував, що без назви втрачається знання речей [5]. У нашому дослідженні йдеться про *суниці ананасові* (*F. xapanassa* (Weston) Duchesne ex Rozier), або *суниці великоквіткові* (*F. xgrandiflora* Ehrh.) – вид, який об'єднує понад 10 тис. сортів і є основним серед видів роду *суниць* у промисловій культурі різних країн. Із завидною впертістю сторінки науково-популярних, а найгірше – наукових видань не покидає побутова назва культури – полуниця, або клубніка. Зрештою, елементарний пошук в Internet-мережі спотворений тією самою невинуватою дилетантською маніпуляцією видовими назвами. Тому спробуємо в черговий раз донести до кола українських науковців потребу у використанні правильної української видової назви – *суниці ананасові*, або *суниці великоквіткові*, в якій закладені чіткі ботанічні класифікаційні параметри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з ботанічною класифікацією рід *суниць* *Fragaria* L. належить до порядку розоцвітих (*Rosales*), родини розанних (*Rosaceae*), підродина розових (*Rosoideae*) і об'єднує понад 30 видів, серед яких є диплоїди, тетраплоїди, гексаплоїди і октоплоїди [1].

За академіком П. Жуковським (1982), рід *Fragaria* L. еволюціонував на основі поліплоїдії й представлений природним поліплоїдним рядом: $2n = 14, 28, 42, 56$ [4]. Диплоїдні види найдавніші, вони виникли в третинний період. Центром походження роду вважають Східну і Середню Азію, де зосереджено найбільше диплоїдних і тетраплоїдних видів, звідки вони поширювалися в Європу й Америку. Еволюція видів відбувалася в умовах та під впливом певних еколого-географічних середовищ, які спричинювали неоднакові напрями природного добору, спонтанну поліплоїдію та віддалену гібридизацію. Так, гексаплоїдний вид *F. moschata* Weston утворився вже в Європі, а октоплоїдні види – на теренах Америки. У диплоїдних видів на сьогодні відомо три типи геномів – А, В, С. Поліплоїдні види охоплюють ці геноми.

За Т. Фадєєвою (1975), найдавніший (предковий) тип геному – А. Сучасні диплоїдні форми Азії – А'. Вид *F. vesca* L. (Європа й Америка) мають геном С. Вид *F. orientalis* Losinsk (Азія) – АА'. У виду *F. moshata* Weston (Європа) – АА'В, або АBB'. А октоплоїдні види Америки представлені геномами типу – АА'СС [10].

За даними А. Татарінцева (1981), Е. Мажорова (1990), І. Гель, І. Рожко (2012), всі види роду *Fragaria* L. мають однакове число хромосом і гомологічні геноми легко схрещуються між собою й дають плодовитих нащадків [2; 7; 9].

Дослідник В. Меженський (2015) впорядкував українські наукові назви видів роду *Fragaria* L., які пропонує для вживання у фаховому середовищі [8].

Зрештою, якщо перейти від суто ботанічної сторони до господарської (виробничої), то це питання чітко регламентує чинний від 01.07.2015 р. стандарт ДСТУ 7653:2014 «Суниця свіжа. Технічні умови», розроблений Інститутом садівництва Української академії аграрних наук, який поширюється на «... свіжі плоди суниць всіх помологічних сортів (*F. xgrandiflora* Ehrh.), які заготовляють (закуповують) та відвантажують і реалізують у торговельній мережі для споживання у свіжому вигляді, а також використовують для промислового перероблення» [3].

Постановка завдання. Нашим завданням було ще раз обґрунтувати необхідність використання правильної української назви виду, який є основним серед видів роду *суниць* у промисловій культурі України – *суниці ананасові* (*F. xapanassa* (Weston) Duchesne ex Rozier), або *суниці великоквіткові* (*F. xgrandiflora* Ehrh.).

Виклад основного матеріалу. Розглянемо основні класифікаційні ознаки найпоширеніших видів роду *Fragaria* L. з метою оцінки їхнього значення для господарської діяльності людини. Наукові видові назви подано згідно з впорядкованою В. Меженським номенклатурою роду *Fragaria* L. [8].

Суниці маленькі (лісові) (*F. vesca* L., $2n = 14$) – найпоширеніший вид у Європі, Північній Америці, Азії, Північній Африці. Кущ 5–20 см заввишки, компактний або розлогий, з трійчастими, світло-зеленими, дрібними листками на довгих чи коротких, тонких, опушених черешках. Квітки діаметром 1–1,5 см, переважно двостатеві. Плоди досягають рано, дрібні, округлі, овальні або конічні, рожеві, червоні чи білі, ароматні, приємні на смак. Є ремонтантні та декоративні форми цього виду. Нині найбільші промислові насадження (близько 20 га) ремонтантної форми під запатентованою торговою маркою «Fragolina Ribera di Sicilia» зосереджені у провінціях Італії Agrigento та Siracusa. З огляду на високу зимостійкість, скоростиглість і ароматичність ягід має значення у селекції.

Суниці зелені, або полуниці (*F. viridis* Weston, $2n = 14$) – поширений в Європі, в Азії доходить до Байкала і Якутії. Кущ до 20 см заввишки з овальними чи оберненояйцеподібними темно-зеленими, дрібнозубчастими, сріблясто опушеними листками і нечисленними вусами без вузлів. Суцвіття невеликі, щиткоподібні, квітки двостатеві, 2,5 см діаметром. Плоди дрібні (1–2 г), щільні, кулясті чи яйцеподібні, рожевого або червоного забарвлення, у нижній частині без горішків, дуже запавні. Сибірські форми надзвичайно зимостійкі. У культурі не поширений. Плоди збирають в природних популяціях.

Суниці східні (*F. orientalis* Losinsk., $2n = 4x = 28$) – надзвичайно поліморфний вид, який росте на Алтаї, в Західному Сибіру, Якутії, Забайкаллі, Монголії, Північному Китаї та Кореї. Кущ до 20 см заввишки, з довгими тонкими вусами і слабкою облиствленістю; листки світло-зелені з густим опушенням черешків, частини листка овальні, з глибоко вирізаними зубчиками. Квітоноси на рівні листків, квітки одно- або двостатеві, 1–3 см у діаметрі. Плоди досягають дуже рано, дрібні, кулясті чи конічні, червоні, м'якоть ніжна, жовтувато-рожева, кисло-солодка зі слабким ароматом. Росте на кам'янистих ґрунтах. У культурі вид не зустрічається. Окремі екотипи можуть мати значення в селекції як донори зимостійкості й скоростиглості.

Суниці мускусні (*F. moschata* Weston, $2n = 6x = 42$). Вид поширений від Північної і Центральної Європи до Сибіру. Рослини дводомні. Кущ до 35 см заввишки з численними вусами. Листки великі, зморшкуваті, опушені; квітоноси прямостоячі, опушені, суцвіття щиткоподібні, піднімаються над листками. Квіти діаметром до 2,5 см, чашечка відігнута від плоду. Плоди

кулястої, яйцеподібної чи овальної форм, рожеві, фіолетові, темно-червоні, ароматні, з мускусним присмаком, більші, ніж у суниць лісових. Горішки заглиблені в м'якуш. У промисловій культурі вид відсутній, деякі сорти (Di Milano (Міланська) та Шпанка) зустрічаються в колекціях дослідних закладів та садівників-аматорів. Рослини зимостійкі, імунні до борошнистої роси, білої та бурої плямистостей, стеблової нематоди, кліща, через це вид має значення для селекції.

Суниці вірджинські (*F. virginiana* Mill., $2n = 8x = 56$). Поширені на теренах Північної Америки. Кущ 10–25 см заввишки, утворює багато вусів. Листки великі, матові, на опушених черешках, квітоноси на рівні або нижче від листків. Рослини дводомні, квітки діаметром 1–2 см. Чашелистки часто притиснуті до плоду. Плоди кулясті, дрібні, діаметром 1–1,5 см, темно-червоні, матові, з глибоко зануреними у м'якуш горішками. М'якуш кислий, ароматний. В Європу суниці вірджинські завезли на початку XVII століття. Широко культивували протягом XVIII–XIX століть. Перспективний для селекції вид. Окремі екотипи цього виду виділяються зимостійкістю й стійкістю до борошнистої роси, через це їх використовують у схрещуваннях зі суницями ананасовими для посилення цих якостей.

Суниці чилійські (*F. chiloensis* (L.) Duchesne ex Weston, $2n = 8x = 56$) поширені в західній частині Американського континенту – від Чилі до Каліфорнії і навіть північніше. Висота куща до 25 см, вусів утворює багато, вони довгі й дуже опушені. Листки товсті, шкірясті, темно-зелені, блискучі. Рослини переважно дводомні, рідше однодомні. Суцвіття міцні, розкидисті. Квіти діаметром до 3–3,5 см. Плоди міцні зі слабким ароматом, кулясті, овальні, діаметром 2–4 см, розмаїті за забарвленням: від біло-рожевих до яскраво-червоних. Горішки розміщені на поверхні плоду або дуже слабо заглиблені в м'якуш. Суниці чилійські, як і суниці вірджинські, з'явилися на Європейському континенті після відкриття Нового світу. З того часу широко культивувалися в садах до появи суниць ананасових. Вид цінний для селекції, оскільки легко схрещується з усіма октоплоїдними видами, а деякі екотипи слугують донорами стійкості до вертицильозного в'янення, фітофторозу, сірої гнилі та кліща.

Суниці ананасові, суниці великоквіткові (*F. xananassa* (Weston) Duchesne ex Rozier, *F. xgrandiflora* Ehrh., $2n = 8x = 56$) з'явилися в Європі наприкінці XVII ст. в результаті спонтанного схрещування двох американських октоплоїдних видів – суниць вірджинських і суниць

чильських. У 1766 р. французький ботанік і дослідник А. Н. Дюшен виділив цей міжвидовий гібрид в окремий вид, що поєднував низку ознак двох вихідних батьківських видів, але на відміну від них формувалось сильнорослі врожайні рослини з великими плодами.

Суницею на теперішній час у побуті, на відміну від наукової термінології, називають дикорослі рослини, зазвичай виду *F. vesca* L. або інших видів. Існують й інші назви для диких видів, залежно від регіону чи країни. Так, у Росії поширені народні назви дикорослих видів суниць – земляника, землянка, земика, полевичник, клубника та ін. У Польщі, західних регіонах Білорусі та на Західному Поліссі України зустрічаються народні назви позьомка, паземка, пазобник, пазеніка, палуниця, полоніца, суніка, суніта, в Лісостеповій зоні – полуниця, на Закарпатті – ягода. Таку саму назву зустрічаємо у болгар, сербів і хорватів. В Україні в народній мові культурний вид суниць ананасових часто називають полуницею, а також клубнікою (росіянізм), а на заході України – трускавками (полонізм).

Висновки. У науковій та науково-популярній літературі недопустимо вживати народні назви для культурного виду *F. xananassa* (Weston) Duchesne ex Rozier (*F. xgrandiflora* Ehrh.). Для цього виду прийнята наукова українська назва – суниця ананасові, або суниця великоквіткові, і її слід дотримуватися для чіткої наукової комунікації.

Бібліографічний список

1. Гель І. М. Плодівництво. Ботанічна класифікація плодівих і ягідних культур: курс лекцій для студентів спеціальності 6.090101 «Агрономія» та 6.090101 «Плодоовочівництво і виноградарство». Львів, 2011. 48 с.
2. Гель І. М., Рожко І. С. Суниця: біологія, сорти, технології вирощування та переробки: навч. посіб. Львів: Український бестселер, 2011. 110 с.
3. ДСТУ 7653:2014 Суниця свіжа. Технічні умови. На заміну ГОСТ 6828-89. [Чинний від 2015-07-01]. Вид. офіц. Київ, 2014. 16 с.
4. Жуковский П. М. Ботаника. 5-е изд., перераб. Москва: Колос, 1982. 460 с.
5. Левина Р. Е. Морфология и типы плодов. Ульяновск, 1974. 32 с.
6. Мажоров Е. В. Земляника (названия растений *Fragaria* L.) на русском языке. *Каталог мировой коллекции ВИР*. 1989. Вып. 513. 78 с.
7. Мажоров Е. В. Генфонд рода *Fragaria* L. для селекции: автореф. дисс. ... д-ра с.-х. наук. Ленинград, 1990. 36 с.
8. Меженський В. М. До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 4. Таксономічне різноманіття та назви видів роду *Fragaria* L. *Сортівивчення та охорона прав на сорти рослин*. 2015. № 1-2 (26-27). С. 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stopnsr_2015_1-2_5 (дата звернення: 09.04.2018).
9. Селекция и сортоведение плодовых и ягодных культур / под ред. А. С. Татаринцева. Москва: Колос, 1981. С. 294–298.
10. Фадеева Т. С. Генетика земляники. Ленинград, 1975. 184 с.

Рожко І., Гель І.

НАЗВИ ГОСПОДАРСЬКО ЦІННИХ ВИДІВ РОДУ *FRAGARIA* L

Розглянуто основні класифікаційні ознаки найпоширеніших видів роду *Fragaria* L. з метою оцінки їхнього значення для господарської діяльності людини. Зокрема, *F. vesca* L. ($2n = 14$) – найпоширеніший вид у Європі, Північній Америці, Азії, Північній Африці. З огляду на високу зимостійкість, скоростиглість і ароматичність ягід має значення у селекції. *F. viridis* Weston ($2n = 14$) – поширений в Європі, в Азії доходить до Байкала і Якутії. У культурі не поширений. Плоди збирають у природних популяціях. *F. orientalis* Losinsk, ($2n = 4x = 28$) – надзвичайно поліморфний вид, який росте на Алтаї, в Західному Сибіру, Якутії, Забайкаллі, Монголії, Північному Китаї та Кореї. Окремі екотипи можуть мати значення в селекції як донори зимостійкості і скоростиглості. *F. moschata* Weston ($2n = 6x = 42$) – поширений від Північної і Центральної Європи до Сибіру. Рослини тридомні. Зимостійкі, імунні до борошнистої роси, плямистостей, нематод, кліщів, через це вид має значення для селекції. *F. virginiana* Mill. ($2n = 8x = 56$) – поширений на теренах Північної Америки. Широко культивували протягом XVIII–XIX століть. Перспективний для селекції вид. *F. chiloensis* (L.) Duchesne ex Weston ($2n = 8x = 56$) – поширений в західній частині Американського континенту від Чилі до Каліфорнії. Суниця чильська, як і суниця вірджинська, з'явилися на Європейському континенті після відкриття Нового світу. З того часу широко культивувалися в садах до появи суниць ананасових. *F. xananassa* (Weston) Duchesne ex Rozier, *F. xgrandiflora* Ehrh. ($2n = 8x = 56$) – з'явився в Європі наприкінці XVII ст. в результаті спонтанного схрещування двох американських октоплоїдних видів – суниць вірджинських і суниць чильських. У 1766 р. французький ботанік і дослідник А. Н. Дюшен виділив в окремий вид, що поєднував ознаки двох вихідних батьківських видів, але на відміну від них формувалось сильнорослі врожайні рослини з великими плодами. Наукові видові назви подано відповідно до впорядкованої В. Меженським номенклатури роду *Fragaria* L.

Обґрунтовано необхідність використання правильної наукової української назви виду, який є основним серед видів роду *Суниця* у промисловій культурі, – *суниця ананасові*, або *суниця великоквіткові*.

Ключові слова: наукова назва, рід, вид, суниця, полуниця.

Rozhko I., Hel I.

THE NAMES OF ECONOMIC VALUABLE SPECIES OF THE *FRAGARIA* L. GENUS

The paper considers the main classification features of the most common species of the *Fragaria* L. genus in order to evaluate their significance for human economic activity. *F. vesca* L. ($2n = 14$) is the most common species in Europe, North America, Asia, and North Africa. Due to its high winter resistance, early ripening and aroma of berries, the species matters in selection. *F. viridis* Weston ($2n = 14$) is a widespread species in Europe, it also reaches Baikal and Yakutia in Asia. The species is rarely cultivated. Fruits are harvested in natural populations. *F. orientalis* Losinsk, ($2n = 4x = 28$) is an extremely polymorphic species that grows in Altai, Western Siberia, Yakutia, Transbaikal, Mongolia, Northern China and Korea. The species is not cultivated. Separate ecotypes may be important in selection as winter hardy and early ripening species. *F. moschata* Weston ($2n = 6x = 42$) is widespread from Northern and Central Europe to Siberia. The plants are dioecious. The plants are winter-hardy, resistant to powdery mildew, anthracnose, hook-worms, ticks, that is why this species is important for selective breeding. *F. virginiana* Mill. ($2n = 8x = 56$) prevails in North America. The species is promising for selective breeding. *F. chiloensis* (L.) Duchesne ex Weston ($2n = 8x = 56$) is prevalent in the western part of the American continent from Chile to California. The plants are dioecious. Both Chilean strawberries and Virginia strawberries appeared on the European continent after the discovery of the New World. They used to be widely cultivated in gardens until the appearance of garden strawberry. *F. xananassa* (Weston) Duchesne ex Rozier, *F. xgrandiflora* Ehrh. ($2n = 8x = 56$) appeared in Europe at the end of the XVII century as a result of spontaneous cross breeding of two American octoploid species – Virginia strawberries and Chilean strawberries. In 1766, a French botanist and researcher A. N. Duchesne isolated a separate species, which combined the features of two original parent species, but in contrast to them it formed strong-grown crops with large fruits. Scientific names of species are presented in accordance with the nomenclature of the *Fragaria* L. genus ordered by V. M. Mezhenkyi.

It also substantiates the necessity of using the correct scientific Ukrainian name of the species, the main among the species of the *Fragaria* L. genus – *Sunytsi*, in industrial culture – garden strawberry.

Key words: scientific name, genus, species, garden strawberry, hill strawberry.

Стаття надійшла 13.04.2018.